کوردستانێتی شاری موسڵ لەچەندین بەڵگەنامەی جیاجیادا

بەڵگەنامە ئێراقیو عارەبییەکان

بەشی دووەم (2-5)

دووشەممە 04.06.2007
دەرسیم دیبەگەیی
Darsim2006@hotmail.com

بەڵگەنامە ئێراقیو عارەبییەکان ژمارەیان (120) بەڵگەنامەیەو (71) سەرچاوەی بۆ بەکارهاتووە. زۆر لەمێژوونووسو گەڕیدەکانی عارەب تەواوی شاری موسڵ بەشارێکی کوردی یان وەکو پارێزگایەکی باشووری کوردستان ناوی دەبەن. هەشیانە ویلایەتی موسڵ بەویلایەتێکی کوردی یان بەشێکی کوردستان ناودەبەن. مێژوونووسی واش هەیە کەناری خۆرهەڵاتی رووباری دیجلە بە کوردستان دەزانێت، بەڵام هەر هەموویان کۆکن لەسەر ئەوەی کە عارەب لەگەڵ هاتنو داگیرکردنی موسڵ لەلایەن ئیسلامەوە هاتوونو، بەر لەو مێژووە بوونیان لەو شارەدا نەبووە. بەمەبەستی روونکردنەوەی زۆرتر لێرەدا تیشک دەخەینە سەر چەند بەڵگەنامەیەک کە ئەمانەن:

دکتۆر شاکر خەسباک، مێژوونووسی ناسراوی عارەب، لە لاپەڕە (43)ی پەرتووکی (کوردو مەسەلەی کورد)، دەڵێت: (کوردستانی ئێراق بریتییە لە چوار پارێزگا (لیوا) پارێزگاکانی: موسڵ، هەولێر، سلێمانی و کەرکوک هەروەها بەنێو پارێزگای دیالەشدا درێژەی هەیەو ناوچەکانی خانەقین و مەندەلی دەگرێتەوە).

دکتۆر شاکر خەسباک، کە لەڕاستگۆییدا وێنەی کەمەو بەتەواوی سنووری باشووری کوردستان یان ویلایەتی موسڵ-مان بۆ دیاریدەکاتو، شاری موسڵ وەکو شارو پارێزگا بەخاکی کوردو کوردستان ناودەبات. گومان لەوەدا نییە هیچ کەسێکی عارەب، ئەگەر زۆر دڵنیا نەبێت لەو شوێنەی کە باسی دەکات خاکی خۆی نییە، ئەوە هەرگیز وەکو خاکی نەتەوەیەکی تر ناوی نابات، دڵنیاشم ئەگەر دکتۆر شاکر خەسباک تەنانەت گومانی هەبوایە کە موسڵ شارێکی عارەبییە، ئەوە هەرگیز وەکو شارێکو پارێزگایەکی کوردی ناوی نەدەهێنا! کەواتە ئەوەی دکتۆر شاکر لێرەدا نووسیوێتی سەبارەت بەشاری موسڵ، بەڵگەیەکی هەرە بەنرخە بۆ سەلماندنی کوردستانێتیو کوردێتی ئەو شارە.

شاکر خەسباک، لە لاپەڕە (5)ی پەرتووکی (العراق الشمالي)دا لەباسی سنوورو شارەکانی کوردستانی باشووردا وای نووسیوە: (بەرزاییەکانی حەمرین سنووری بەڕێوەبەرایەتی ئەو ناوچەیە کە بە ناوچەی باکوور یان باکووری ئێراق ناسراوە کە شارەکانی موسڵ (دهۆک و نەینەوا)، هەولێر، سلێمانی و کەرکوک دەگرێتەوە).

جارێکی تریش دکتۆر خەسباک، سنووری کوردستان-مان بۆ دیاری دەکاتو، شاری موسڵ-یش شانبەشانی دهۆک، هەولێر، کەرکوکو سلێمانی بەشاری کوردستانی ناو دەبات، بۆ ئێمەی کورد زۆر گرنگە کە ئەکادیمیو مێژوونووسێکی وەکو دکتۆر خەسباک، لەئەنجامی لێکۆڵینەوەیەکی زانستی ئەکادیمییانەی مێژوویی بۆمان بسەلمێنێت، کە موسڵ یاخود کەرکوک شاری کوردیو کوردستانین، چونکە بەدەگمەن بەرچاو دەکەوێت ئەکادیمیستو مێژوونووسانی سەر بە نەتەوەکانی داگیرکەری پارچەکانی کوردستان، دان بەڕاستییەکاندا بنێن، مەگەر دکتۆر شاکر خەسباک، دکتۆر ئیسماعیل بێشکچیو چەند کەسێکی تر. ئەوەش بەڵگەیەکی تری کوردستانێتی شاری موسڵ-ی داگیرکراوو بەعارەبکراو.

created using
BCL easyPDF
Printer Driver
Click here to purchase a license to remove this image

شوێنەوارناس، مامۆستا عەبدولڕەقیب یوسف، لە لاپەڕە (210)ی پەرتووکی (حدود كوردستان الجنوبية تاريخيا وجغرافيا خلال خمسة الاف عام وما ترتب على الحاقها بالعراق)دا، بەپشتبەستنی بە جوگرافیناسی عارەب، محەمەد هادی ئەلدەفتەری، خاوەنی هەردوو ڕۆژنامەی ئێراقی (النهار)و (الدفتر)، کەلە لاپەڕەکانی (3-4)ی پەرتووکەکەیدا بەناوی (العراق الشمالي)دا، نووسیوێتی: (ناوچە شاخاویەکانو نیمچە شاخاویەکان هەر لە هێڵی شەنگال-تەلەعفەر-چیای مەکحولو دواتر چیای حەمرین هێڵی جیاکەرەوەیی نەتەوەیی نێوان کوردو عارەبە. ئەم هەرێمەش بە کوردستان ناودەبرێت، چونکە زۆربەی زۆری دانیشتوانەکەی کوردن، جگە لەکەمێکی نەبێت. هەروەها کوردستان لەپارێزگاکانی موسڵ، هەولێر، کەرکوکو سلێمانی پێکدێت).
جوگرافیناسی عارەب، محەمەد هادی ئەلدەفتەری، ئەویش وەکو چەندین عارەبی بەویژدان تەواوی پارێزگای موسڵ بەخاکی کوردانو بەشێک لە کوردستان ناودەبات. هەروەها کاتێک کە سنووری کوردستان لە هێڵی چیای شنگال بەرەو چیای مەکحولو دواتریش چیای حەمرین شۆڕدەکاتەوە، ئەوە هیچ گومان نامێنێت کە موسڵ دەکەوێتە نێو سنووری باشووری کوردستان، ئەو پێناسەکردنەی نووسەر محەمەد هادی ئەلدەفتەری دەکرێت وەکو بەڵگەیەک بۆ کوردستانێتی شاری موسڵ بەکار بهێنرێت.

لیوا روکن محەمەد نەجم نەقشبەندی، لە بەشی یەکەمی پەرتووکی (کورد وکوردستان)دا، کە بریتیە لە وەرگێڕانی لێکۆڵینەوەیەکی بڵاوکراوە لە ئینسکلۆپیدیای ئیسلام بەزمانی ئینگلیزیو، نەقشبەندی لەساڵی (2002)دا وەریگێڕاوە بۆ کوردیو، لەبەشی یەکەمی ئەو پەرتووکە لەژێرناوی (کوردو نیشتمانەکەیان کوردستان) کە لە لاپەڕەکانی (3-41)دا بڵاوکراوەتەوە، پرۆفیسۆر تۆماس دی بواو دکتۆر مکنزی لە لاپەڕە (35)داو لەباسی هێڵی ئاسمانی کوردستاندا نووسیویانە: (تۆڕی ڕێگای سەربازی لەنێوان ئەو فڕۆکەخانانەی کە کەوتوونەتە کوردستان بەمشێوەیە بڵاون: گرنگترینیان لە تورکیا: ئەرزڕۆم، قارس، قەرەگۆز، ئاگری، ئالازیغ، مەلاتیە، وانو دیاربەکر، بەڵام لە ئێراق: موسڵ، کەرکوک، سمێڵ، ئامێدی و بامەڕنی، لەباکووری سوریاش: قامیشلی، هەروەها لە ئێران: سنە، کرمانشاو ورمێ).
لێرەدا ئینسکلۆپیدیای ئیسلام، بەڕوونی دان بەوەدا دەنێت کە موسڵ شارێکی گرنگی کوردستانی ئێراق (باشووری کوردستان)ە، چونکە ئینسکلۆپیدیای ئیسلام لەباسی تۆڕی ڕێگای سەربازی نێوان ئەو فڕۆکەخانانەی کە کەوتوونەتە کوردستان، باسی شاری موسڵ-ی وەکو شارێکی کوردستانی ئێراق (باشووری کوردستان) کردووە. ئەم دانپێدانانەی ئینسکلۆپیدیای ئیسلام بە کوردستانییەتی شاری موسڵ، بەڵگەیەکی گرنگە بۆ کوردو کوردستانییەکان کە ئەو شارە خاکی کوردو پارچەیەکە لە کوردستان.

مازن بیلال، لە لاپەڕەکانی (155-157)ی پەرتووکەکەیدا لەژێر ناوی (المسالة الكوردية)داو، بەپشتبەستنی بە ژمارە (1)ی گۆڤاری (ثقافة الشعب)ی ڕۆژی (2.9.1991)دا، لەباسی شارەکانی کوردستاندا بەمشێوەیە دەدوێت: (گرنگترین شارە بەناوبانگەکانی کوردستان بریتین لە: عەنتاب، دیاربەکر، ئورفە، مەلاتیا،ئالعەزیز، مەرعەش، وان، ئەرزنجان، دێرسیم، ماکۆ، موسڵ، سلێمانی، زاخۆ، قامیشلی، حەسەکە، ئامودە، ماردین، سیرت، باتمان،فارس،

created using BCL easyPDF Printer Driver
Click here to purchase a license to remove this image

ئافرى، ئاديمان، موش، بەدليس، هەكارى، بينگۆڵ، سنە، (ورمێ) ڕەزائيە، كەركوك، دهۆك، عفرين، كوبانى، دێريك، مەهاباد، جەزيرە و بۆتان).
ناوهێنانى شارى موسڵ لەلايەن نووسەرى عارەب مازن بيلال، لەكاتى ئاماژەكردنو ناوهێنانى شارەكانى كوردستان، بەڵگەيەكى ترە بۆ كوردستانێتى ئەو شارەيە. هەرچەندە نووسەر تەنيا ئاماژەى كردووە بەناوى شارە گرنگەكانو، ناوى موسڵ وەكو شارێكى گرنگى كوردستان هاتووە، ئەگينا چەندين شارى تريش هەن كە ئەو ناوى نەبردوون!

دكتۆر باهۆز جۆمى، كە لێكۆڵەرەوەيەكى كوردە، لەوتارێكيدا كە بەزمانى عارەبى لەژێر ناوى (الكورد يتامى المسلمين ام ضحاياهم!) لەڕۆژى (17.1.2004)دا لە ماڵپەڕى (KDP.info) بڵاوكراوەتەوە، دكتۆر باهۆز بەپشتبەستنى بە لاپەڕە (8)ى پەرتووكى (الكورد يتامى المسلمين) لەنووسينى (فهمى الشناوي)داو لەسەر زارى ئەلشناوى دەڵێت: (مامۆستا بووم لە كۆلێژى پزيشكى موسڵ لەباكوورى ئێراق، هەرێمى كوردە ئێراقيەكان، لەگەڵ ئەوەشدا جگە لە يەك خوێندكارى كورد، هيچ خوێنكارێكى ترى كوردم نەبينى لەنێو نەخۆشخانەى كۆليژەكە، سەرەڕاى ئەوەى كە ئەو شوێنە نيشتمانى ئەوانە كە دەيكێلن، دەيچێننو باجى بۆ دەدەن. بەلاى كەمەوە سێ لەسەر چوارى نەخۆشەكانى ئەو نەخۆشخانەيە كورد بوون).
ئەو دانپێدانانەى دكتۆر فەهمى شەناوى كە ئەكاديميستێكى عارەبى ميسرييە بەوەى كە موسڵ دەكەوێتە باكوورى ئێراقو، باكوورى ئێراقيش هەرێمو نيشتمانى كوردەكانى ئێراقە، دەبێتە بايەخدارترين بەڵگەنامە بۆ كوردێتى ئەو شارە (موسڵ)و كوردستانێتى خاكەكەى، چونكە نووسەر باكوورى ئێراق بەنيشتمانو هەرێمى كورد ناودەبات. هەمووشمان دەزانين كە باكوورى ئێراق هەردەم لەپێناوى سڕينەوەى ناوى كوردستان بەكارهاتووە.

ئەحمەد شەوكەت، لە لاپەڕەكانى (55-56)ى پەرتووكى (الشبك الكورد المنسيون)داو، بەپشتبەستنى بە لاپەڕە (407)ى پەرتووكى (فتوح البلدان)ى مێژوونووس (ئەحمەد بن يەحيا بن جابر – ئەلبەلازرى)و لەبابەتێكدا لەژێر ناوى (فتح الموصل) بەلازرى دەڵێت: (عومەرى كوڕى خەتاب، لەساڵى (20)ى كۆچيدا (عەتەبەى كوڕى فەرقەد ئەلسلمى) ناردە موسڵو دانيشتوانى كوردى نەينەوا چوونە شەڕى.. دەستى گرت بەسەر قەڵاكەيان لە خۆرهەڵات كە بريتى بوو لە قەڵاى عنوە، لەديجلە پەڕييەوەو دانيشتوانى قەڵاكەى ديكە لەگەڵيدا ئاشتييان كرد بەوەى كە سەرانە بدەنو، ڕێگاشيان بەو كەسانەدا كە دەخوازن بڕۆنو شارەكە چۆلبكەن، هەروەها خەڵكى چەندين شوێنى تر لە موسڵ لەگەڵ عەتەبە پێكهاتن لەسەر ئەوەى كە سەرانە بدەن، لەدواييدا دەستيگرت بەسەر مەرەجو دێهاتەكانى هەروەها خاكى باهزرێ، باعەزرێ، حەيتون، حەنانە، مەعلە، داميرو تەواوى ناوچە كوردەوارييەكانى گرت).
لێرەدا پێويست ناكات بەندە هيچ ڕوونكردنەوەيەك بدەم، چونكە نووسەر ئەحمەد شەوكەت باسى ئەوە دەكاتو، هيچ گومان ناهێڵێتەوە لە كوردێتىو كوردستانێتى شارى موسڵ يان نەينەوا، كاتێ كە دەڵێت: (ئەو قسانەى بەلازرى جەخت لەسەر ئەوە دەكەنەوەو تەنانەت هيچ گومانێك ناهێڵنەوە دەربارەى كوردێتى نەينەوا يان موسڵ لەساڵى (520)و بەر لە فەتحى (داگيركارى) ئيسلامى، ئەگەرنا لەبەرچى بەلازرى كە مێژوونووسێكى ئيسلامييە نەيدەگوت دانيشتوانى نەينەواى عارەب، گومان لەوەدا نييە لەبەرئەوەى لەوكاتيدا تەنانەت يەك عارەبيش لە موسڵ نيشتەجێ نەبوون، بەڵام داگيركارييەكانى (فتوحاتى) ئيسلام چونكە شێوەى ئيمپرياليانەى (داگيركارى) هەبووە، ئەوان (ئيسلامەكان)

created using
BCL easyPDF
Printer Driver
Click here to purchase a license to remove this image

عارەبیان هێناو نیشتەجێی ئەوێیان کردن). زۆر لەمێژوونووسانی شۆڤینی عارەبی کاتێک باسی ئەو هێرشانەی میلیشیا ئیسلامییەکان دەکەن کە لەساڵی (20ک)داو، لەسەردەمی عومەری کوڕی خەتابدا بەسەرکردایەتی (عەتەبەی کوڕی فەرقەد ئەلسلمی) بۆ سەر موسڵ-ی خاکی کوردو کوردستان، ئەو دەستەواژەیەی (بەلازری)یان لاداوە کە دەڵێت: (*__دانیشتوانی کوردی نەینەوا چوونە شەڕی__*).

یوسف مالک، کە مێژوونووسێکی ناسراوی ئاشووری ئێراقییە، لە لاپەڕە (48)ی پەرتووکی (کوردستان أو بلاد الکورد)دا کە ساڵی (1945) بەچاپی گەیاندووەو لەباسی شارەکانی کوردستاندا نووسیوێتی: (نزیکەی بیست شار ژمارەی دانیشتوانیان لەنێوان 30-50 هەزار کەسە، گرنگترین شارەکانی کوردستان لە تورکیا ئەمانەن: ئامەد (دیاربەکر)، خەرپوت، مەلاتییە، ئەرزرۆم، ئارزنجان، موش، وان، بەتلیس، خوزات، ماردینو جەزیرەی ئیبنو عومەر.
هەروەها شارەکانی کوردستانی ئێران ئەمانەن: مەهاباد (سابڵاخ)، سەقز، سنەو کرماشان.
لە کوردستانی ئێراقیش: سلێمانی، کەرکوک، هەولێر، موسڵ، زاخۆ، ڕەواندز، کۆیسنجەقو چەندینی تریش).
مێژوونووسی ناسراوی ئاشووری، یوسف مالک زۆر ڕاشکاوانەو ڕاستەوخۆ شاری موسڵ بەشارێکی کوردستانی ئێراق (باشووری کوردستان) دادەنێت، کاتێک کە ناوی ئەو شارە وەکو یەکێک لەو بیست شارەی کوردستان دەهێنێت کە ژمارەی دانیشتوانیان لەنێوان (30-50) هەزار کەسە. ئەمەش دەبێتە بەڵگەیەکی بەنرخ بۆ سەلماندنی کوردستانی بوونی شاری موسڵ.

سەرچاوەکـــــــــــــــــان:

1- دکتۆر شاکر خەسباک، کوردو مەسەلەی کورد، ئەمجەد شاکەلی کردوویە بەکوردی، بنکەی چاپەمەنی ڕۆژ، سوێد- 1997.

2- دکتۆر شاکر خەسباک، العراق الشمالي دراسة لنواحه الطبيعية والبشرية ، مطبعة شفيق، بغداد 1973.

3- عبدالرقيب يوسف، حدود کوردستان الجنوبية تاريخيا وجغرافيا خلال خمسة الاف عام وما ترتب على الحاقها بالعراق، الطبعة الاولى، مطبعة شڤان، جنوب کوردستان - السليمانية 2005.

4- اللواء الركن محمد نجم‌الدين النقشبندي، الكورد و كوردستان ترجمة بحث منشور في دائرة المعارف الاسلامية باللغة الانگليزية عام 1986، مطبعة المعروف- شارع السعدون 2002.

created using
BCL easyPDF
Printer Driver
Click here to purchase a license to remove this image

5- مازن بلال، المسالة الكوردية الوهم والحقيقة، طبعة اولى، بيسان للنشر والتوزيع والاعلام، بيروت، لبنان- 1993.

دكتور باهۆز جرمي، الكورد يتامى المسلمين ام ضحاياهم!، موقع (KDP.info) للحزب الديموقراطي الكوردستاني، يوم السبت (17.1.2004).

7- ئەحمەد شەوكەت، الشبک الكورد المنسيون، مطبعة وزارة الثقافة، كوردستان – سليمانية 2004.

8- يوسف مالک، كوردستان أو بلاد الكورد، منشورات مكتب الفكر والتوعية في الاتحاد الوطني الكوردستاني، كوردستان – سليمانية 2006.

created using
BCL easyPDF
Printer Driver
Click here to purchase a license to remove this image